

REGIONAL STRATEGI FOR KULTUR OG REISELIV TELEMAR 2026- 2029

Forord

Et velfungerende demokrati med ytringsfrihet kjennetegnes og er avhengig av et mangfoldig kulturliv. Kultur og reiseliv bidrar til aktivitet, verdiskaping, refleksjon, tilhørighet og kunnskap, og skaper attraksjon og gir bolyst. Derfor er god kultur- og reiselivspolitikkk samfunnsbyggende og viktig for en lang rekke andre politikkområder, slik som folkehelse og næring. Et mangfoldig kulturliv har en umistelig verdi for enkeltindivider og ikke minst for oss som samfunn.

Kultur former oss, gir livet mening, tilhørighet og fellesskap. Blir det borte, mister vi fotfeste. I vanskelige og urolige tider søker derfor mennesker til kulturen, til det som binder oss sammen og gir tilhørighet og frihet. Erfaring og historie forteller oss at kultur derfor også er noe av det første som angripes eller rammes når krefter destabiliserer et samfunn. Det er nettopp i urolige og vanskelige tider ekstra viktig å bevare og styrke et mangfoldig kulturliv. Det gir et solid fundament for et samfunn som står sterkere i møte med det vanskelige. Et mangfoldig kulturliv er derfor en avgjørende forsikring og beredskap i et samfunn.

I et slikt perspektiv trenger vi også å styrke folks kildetillit. Vi må lære å forstå kilder og ha tillit til faktisk kunnskap. I en tid hvor vi bekymrer oss for ekkokamre og falske nyheter og fakta, må vi vite hvilke kilder vi kan stole på. Bibliotekene våre, museene våre og kulturmiljøforvaltningen vår er alle gode på nettopp dette, på å ivareta og formidle historien vår og nåsituasjon basert på kilder og kunnskap. Det bidrar til en opplyst samtale.

Telemark fylkeskommune skal, gjennom våre roller og virkemidler, gjøre det vi kan for å ta vare på og videreutvikle et mangfoldig kultur- og reiseliv. Det bidrar til et demokrati med ytringsfrihet og gjør Telemark til et attraktivt sted å bo, besøke og virke i.

Telemark har, med sin særegne og mangfoldige natur og kultur, et godt utgangspunkt for å skape og inkludere i et mangfoldig kultur- og reiseliv, for oss og kommende generasjoner. Nå ser vi frem til fire år med målrettet innsats. Takk til alle som har bidratt med engasjement, ytringer og verdifulle innspill underveis i strategiarbeidet. Sammen skal vi sørge for at innbyggere og besøkende i alle deler av fylket har mulighet til å skape, vise frem og oppleve kultur av høy kvalitet!

Innhold

1. Innledning
 - 1.1. Formål og avgrensing
 - 1.2. Føringer
 - 1.3. Fylkeskommunens regionale rolle og verktøy
2. Naturrike Telemark
3. Inkluderende Telemark
4. Skapende Telemark
5. Kilder og litteratur

UTKAST

Innledning

Et mangfoldig kulturliv har verdi både for enkeltindivider og for oss som samfunn. Telemark skal være et attraktivt fylke å bo i, besøke og virke i. Kultur- og reiselivet bidrar til aktivitet, verdiskaping, dialog, tilhørighet, inkludering og opplevelser. Kultur skaper mening og trivsel og virker positivt på folkehelsa. Tilgang til natur, kulturmiljø, kulturarenaer og aktiviteter er viktige kvaliteter som gir økt attraksjonskraft, bolyst og bidrar til stedsutvikling og reiseliv.

Formål og avgrensning

Kultur- og reiselivsstrategien er et overordnet politisk styringsdokument som skal svare ut målene i Telemarksplanen for kultur- og reiselivsområdet. Formålet med strategien er å legge grunnlaget for en langsiktig politikk for feltet, med forutsigbare rammer og prioriteringer for fylkeskommunen sitt arbeid. Strategien fremhever kultur- og reiselivsfeltets egenverdi og deres betydning for utviklingen av samfunnet i Telemark.

Satsingsområder og hovedmål i Telemarksplanen:

Strategien setter retning og mål for arbeidet med kultur og reiseliv i Telemark. Den redegjør ikke for hvordan fylkeskommunen skal oppnå målene gjennom konkrete prosjekter og tiltak. Tiltak og prosjekter som skal være med å realisere målene i strategien vil bli omtalt i egne handlingsplaner.

Strategien er et bidrag inn i en helhetlig planstruktur for Telemark og må derfor ses i sammenheng med andre planer og strategier. *Frivillighetsstrategien*, *Regional plan for verdensarven*, *Regional plan for arealbruk og mobilitet for Telemark* og for *Grenland*, *Regional plan for folkehelse*, *Strategi for landbruket i Telemark* og *Regional plan for klima, energi og grønn omstilling* vil alle være viktige supplerende planer og strategier for kulturfeltet og særlig for reiselivet.

Kultur- og reiselivsstrategien er fylkeskommunens viktigste verktøy for kultur- og reiselivet i fylket. Sammen med de årlige handlingsprogrammene som skal utvikles, etablerer den en plattform med mål og prioriteringer som vil styre utviklingen frem mot 2029.

Kulturbegrepet i denne strategien inkluderer alle fagområder som fylkeskommunen jobber med på kulturfeltet; bibliotekutvikling, friluftsliv, idrett, kunst, kultur, ungdomsarbeid, museum, immateriell og materiell kulturarv, kulturfrivillighet, verdensarv, kulturnæring, kulturprogrammer

og privatarkiv. Kultur har en unik evne til å bringe mennesker sammen og styrke fellesskapsfølelsen. Et samlet kulturfelt står sterkere og har større innflytelse enn hver for seg.

Stortingsmeldingen *Kulturens kraft* fra 2018 er tydelig på at kultur har en verdi i seg selv. Meldingen slår fast at kultur blant annet handler om identitet, historie, demokrati, refleksjon, samtale og fellesskapsfølelse – og understreker at kultur har en samfunnsbyggende kraft. Kultur står for foredling av verdier knyttet til dannelse, nyskaping, mangfold, kvalitet, ytringsfrihet, identitet og toleranse. Kulturen skal evne å kritisere, utfordre, påvirke og komme med alternative løsninger på viktige samfunnsspørsmål.

Kulturpolitikken har, i tillegg til å ta vare på kulturens egenverdi, også ansvaret for kulturens instrumentelle verdi. Kulturpolitikken skal gjennom støtte til kulturformål vektlegge ringvirkningene av en god kulturell infrastruktur, kulturelle arrangementer og aktiviteter. Fylkeskommunen som samfunnsutvikler er opptatt av at kultur skal spille en viktig rolle i realiseringen av politiske mål, samtidig som kultur har en verdi for den som skaper, utøver, opplever og deltar.

Reiselivsnæringen spiller en stor økonomisk rolle i vårt fylke, og den er et viktig virkemiddel for å utvikle gode lokalsamfunn. Reiseliv handler om stedsutvikling, bolyst, besøk, økonomisk verdiskaping, identitet, kultur, næringsutvikling og attraksjonskraft. Telemark har et stort potensial som reisemål, og er kjent for kulturen, naturen, maten og menneskene.

Stedsutvikling handler om tilrettelegging og fysisk utforming av lokalsamfunnet, der kvalitet, nærhet og tilgjengelighet er viktig. Samme prinsipp gjelder ved utvikling av et reisemål, men her inkluderes også besøkende som målgruppe. Reiselivet kan spille en sentral rolle for å øke et steds attraktivitet i tett samarbeid med kommune, næringsliv, frivillige organisasjoner og innbyggere.

Premisser som ligger til grunn for utviklingen av reiselivet handler om å styrke verdiskapingen basert på landskaps-, natur- og kulturmiljøverdier samtidig som ressursene sikres for framtidige generasjoner. Den lokale og regionale forvaltningen står sentralt i dagens reiselivsutvikling.

Både fylkeskommunene og kommunene er viktige utviklingsaktører. Skal reiselivsnæringen vokse, må den hensyntas i lokale og regionale utviklingsprosesser. Det handler om å ivareta kultur- og naturverdier i utviklingen av reiselivsprodukter og blant annet vurdere hvordan fellesgoder kan bli en ressurs for kommersielle goder.

Besøksforvaltning er en metode som benyttes for langsiktig og helhetlig planlegging, slik at bruken av et område kan styres etter definerte mål. Målet er at både natur- og kulturverdiene, allemannsretten, opplevelsen og sikkerheten blir ivaretatt samtidig som det legges til rette for bruk. Arbeidet med besøksforvaltning skal også involvere lokalsamfunnet, slik at trivsel og bolyst blir ivaretatt og det blir lagt til rette for bred lokal verdiskaping.

Frivillighet spiller en sentral rolle i å skape et bredt og variert kulturtilbud i Telemark. Et rikt kulturliv i Telemark er avhengig av et stort frivillig engasjement. Det styrker fellesskapet, gjør kulturen tilgjengelig for flere, og bidrar til å bevare både tradisjon og nyskaping.

Fylkeskommunen er avhengig av et nært samarbeid med kommunene i fylket for å nå målene i kultur- og reiselivsstrategien. Andre viktige samarbeidspartnere er kulturinstitusjoner, kunstnere, frivillige organisasjoner, besøksnæringen og destinasjonsselskaper.

Føringer

Fylkeskommunen er det regionale forvaltningsnivået mellom kommune og stat som har egne lovhjemlede oppgaver og tar ansvar for det som skjer på tvers av kommunegrensene. Kultur og reiseliv er svært mangfoldige og omfattende fagområder med føringer fra ulike hold. En rekke ulike lovverk, stortingsmeldinger, nasjonale strategier og forventninger, samt internasjonale føringer, ligger til grunn for fylkeskommunens arbeid, prioriteringer og handlingsrom. Noen av de mest sentrale lovene på området er kulturloven, kulturminneloven, friluftsløven og folkebibliotekloven. For mer informasjon om disse og andre sentrale lover og føringer, se kapittel 5: Kilder og litteratur.

De regionale føringene for kultur- og reiselivsstrategien 2026-2029 ligger i *Telemarksplanen*:

Ny strategi for kultur og reiseliv vil ha fokus på stedsutvikling for å vise hvordan feltet skal bidra til å gjøre Telemark mer attraktivt for bedrifter, besøkende og som bosted, og bidra til å skape kompakte, levende byer og bygder med høy kvalitet. Ny strategi skal også bidra til sosial bærekraft og et inkluderende Telemark gjennom å fremheve koblinger mellom kultur og folkehelse. Tilgang til kulturaktiviteter virker positivt på folks fysiske og psykiske helse. Fylkeskommunen skal arbeide for at alle har tilgang til tilrettelagte og universelt utformede arenaer og aktiviteter i nærmiljøet sitt. Besøks- og kulturmiljøforvaltning vil bli en del av strategien.

Fylkeskommunens regionale rolle og virkemidler

Norsk kultur- og reiselivspolitik er summen av lokal, regional og nasjonal politikk. Fylkeskommunens rolle er å sørge for det regionale blikket. Hensynet til det regionale er en forutsetning for fylkeskommunalt arbeid for, og tildeling av tilskudd til, drift, utviklingsprosjekt, tiltak og arrangement. Regionalt viser i denne sammenhengen både til geografi og funksjon. Det vil si at kulturaktiviteter som omfatter flere kommuner faller inn under strategien og fylkeskommunens virkeområde. Det samme gjelder aktiviteter som har en regional funksjon i kraft av oppdrag, størrelse, faglig tyngde, kvalitet og særpreg. Rent lokale formål er et kommunalt ansvar. Fylkeskommunen skal, i samarbeid med kommune, stat eller private, medvirke for bedre finansiering, men forutsetningen er at bidraget spiller og tar hånd om en regional interesse og prioritering.

Strategien berører fylkeskommunens ulike roller: som forvaltningsorgan, myndighetsutøver, tjenesteleverandør og som samfunnsutvikler på regionalt nivå.

Forvaltningsorgan, myndighetsutøver og tjenesteleverandør

Som forvaltningsorgan er fylkeskommunens hovedoppgave å forberede saker og å treffe beslutninger på en rekke områder. Dette gjøres som offentlig aktør med grunnlag i ulike lover og forskrifter. I forvaltningsrollen kan det derfor også ligge myndighetsutøvelse og tjenesteleveranser. Kulturloven er en rammelov som gir generelt ansvar. I tillegg styrer en rekke andre særlover og forskrifter fylkeskommunens forvaltningsvirksomhet på kulturfeltet.

I forvaltningsrollen ligger saksforberedelser, herunder veiledning og kunnskapsformidling, for kommunale og statlige beslutninger, slik som i planprosesser. Forvaltningsrollen rommer også forvaltning av internasjonale konvensjoner, slik som verdensarvstatus. Fylkeskommunen er også forvaltningsorgan for en rekke tilskuddsordninger, slik som for eksempel spillemidler og tilskudd til kulturminner og kulturmiljø. Myndighetsrollen utøves innen blant annet kulturmiljøforvaltning

og planlegging. Rollen som tjenesteleverandør ser vi for eksempel i Den kulturelle skolesekken og arbeidet med bibliotekutvikling på regionalt nivå, samt i enkelte eierskap.

Samfunnsutvikler

Fylkeskommunens rolle som samfunnsutvikler er nedfelt i kommuneloven og i plan- og bygningsloven. Samfunnsutviklerrollen handler om å sette en strategisk retning gjennom langsiktig planlegging, å samordne eller koordinere offentlig innsats og virkemidler, og å se tiltak i sammenheng. Som samfunnsutvikler skal fylkeskommunen engasjere til deltakelse, legge til rette for samarbeid og utfordre aktører til å ha ambisjoner. Det ligger derfor også utviklingsarbeid i rollen som forvaltningsorgan, myndighetsutøver og tjenesteleverandør.

Samfunnsutvikling kan ikke løses gjennom enkelttemaer eller en sektortilnærming. Kultur og reiseliv er en viktig samfunnsutviklende kraft og bør løftes inn i et større perspektiv enn bare sektorplaner for kultur og reiseliv, for eksempel inn i kommuneplanens samfunnsdel eller i beredskapsplaner. Denne strategien skal bidra til å kunne gjøre nettopp det.

Virkemiddelapparat

Fylkeskommunen formidler og forvalter virkemidler på kulturfeltet. Det er begrenset hva en fylkeskommune kan oppnå alene. Et samvirke av virkemidler blir derfor stadig viktigere for å oppnå resultater. Som regional aktør og kunnskapsleverandør deltar fylkeskommunen i prosesser sammen med andre. Dette kan både være lovstyrte og saksforberedende prosesser i planer, prosjekter, arrangement og tiltak. Fylkeskommunen inntar ofte en koordinerende og veiledende rolle, men kan også være myndighet. Som myndighetsutøver kan fylkeskommunen fatte kunnskapsbaserte beslutninger, spesielt i saker etter plan- og bygningsloven og kulturminneloven.

Fylkeskommunen har også økonomiske virkemidler, både gjennom egne tilskuddsordninger og statlige tilskuddsordninger som forvaltes etter forskrifter eller retningslinjer og gjennom eierskap. De fylkeskommunale tilskuddsordningene fordeler seg på ulike samarbeidsavtaler, utviklingsmidler, arrangementsstøtte og priser og stipender. Statlige tilskuddsordninger omfatter spillemidler, statlig sikring av arealer og ulike ordninger på kulturmiljøfeltet. Gjennom anbudsprosesser og eierskap kan fylkeskommunen påvirke feltets retning.

NATURRIKE TELEMAR

Beskrivelse

Telemark kjennetegnes av å være landet mellom: området mellom Østlandet, Vestlandet og Agder. Den geografiske mellomposisjonen gir kulturelt særpreg og mangfold. Den har gjort og gjør Telemark til et attraktivt sted å leve og virke og dermed også besøke. Fylkets rike kulturarv og mangfoldige natur fra fjord til fjell, bundet sammen av vannveier og daler mellom, utgjør en viktig del av lokal og regional tilhørighet, attraktivitet og ressursgrunnlag. Det har skapt viktige nasjonale og internasjonale historiefortellinger, slik som folkekunst, industri- og krigshistorie. Telemarks natur- og kulturmiljøverdier er kilder til kunnskap, opplevelser, tilhørighet og bærekraftig bruk for oss og kommende generasjoner. Dette er nasjonale og internasjonale verdier som er avgjørende ikke-fornybare felles ressurser for fylkets samfunnsutvikling. Telemarks natur og kulturarv, med tilhørende historiefortellinger og kulturelt mangfold, er en merkevare og ressurs som må forvaltes bærekraftig og bringes videre i god stand til nye generasjoner av innbyggere og besøkende.

Utfordringsbildet

Våre omgivelser har alltid vært i endring, men i vår tid skjer endringene så fort og i så stort omfang at viktige verdier og ressurser for kultur, friluftsliv og reiseliv står i fare for å gå tapt. Naturmangfold og kulturarv er under press på grunn av klimaendringer, økt arealetterspørsel og nedbygging til ulike formål, men også på grunn av fraflytting og oppgitt bruk. Her ligger flere dilemmaer og prioriteringsutfordringer for hvordan areal forvaltes og planlegges. Utfordringen er å forvalte og håndtere natur, kulturmiljø og landskap på en måte som både bevarer det, sikrer en formålstjenlig og balansert bruk og videreutvikler det i et langsiktig perspektiv. Nødvendige klima- og energitiltak gjør at grundige prioriteringer og vurderinger må gjøres for å finne de beste løsningene.

Det FN kaller *the triple planetary crisis* med klimaendringer, tap av naturmangfold og forurensning ødelegger og tapper kildegrunnlaget som ligger i naturen og kulturmiljøene våre. Det påvirker hele kultur- og reiselivsfeltet som sammensatt grunnlag for å bo, besøke og virke. Det utfordrer blant annet friluftsliv, reiseliv, kunnskap, stedsutvikling og tilhørighet. Det begrenser tilgang og øker sosiale forskjeller. For å være attraktive og lykkes i framtiden må vi ta vare på verdiene som ligger i naturmangfoldet og kulturarven, samtidig som vi er offensive og tar grep for å møte klimaendringene. Det krever beredskapsarbeid, strenge prioriteringer og ytterligere menneskelige ressurser og kompetanse i fylket vårt.

Flere av løsningene ligger allerede til kultur- og reiselivsfeltet, slik som for eksempel sertifiseringsordninger for bærekraftige reisemål, satsing på grønne idrettsanlegg og kulturbygg, holdningsskapende arbeid og gjenbruk av eldre bebyggelse fremfor å bygge nytt. Kultur- og reiselivsfeltet bidrar på flere områder til en raskere omstilling til et lavutslippssamfunn.

Fylkeskommunens rolle

Naturrike Telemark handler om natur- og kulturverdier som reiselivsprodukt og som kildegrunnlag for å bo og virke i fylket, og dermed også for å besøke det. Telemark fylkeskommunes viktigste rolle er i denne sammenhengen å sikre og forvalte de kildene som er av regional og nasjonal verdi, og arbeide for en bærekraftig bruk og utvikling basert på dem. Dette gjør fylkeskommunen best gjennom deltagelse, veiledning og myndighetsutøvelse i areal-

og samfunnsplanprosesser og kunnskapsprosesser sammen med kommunene, tiltakshavere og andre regionale aktører. Fylkeskommunen er ikke her en drifter, men en forvalter, utvikler, kulturmiljømyndighet og kunnskapsleverandør. Fylkeskommunen formidler og forvalter prosessuelle, juridiske og økonomiske virkemidler, og bidrar til at prioriterte klima- og miljøhensyn får plass på en rekke kulturarenaer.

MÅL

For å nå hovedmålene i Telemarksplanens satsingsområde Naturrike Telemark, skal fylkeskommunen:

Bevare natur-, jordbruks- og kulturverdier

- sikre og forvalte natur- og kulturmiljø som produkt og som kilde til kunnskap, opplevelse, tilhørighet og bærekraftig bruk for oss og kommende generasjoner
- arbeide for å ivareta klima og miljø, herunder natur- og kulturmiljø, i utvikling, tilrettelegging og besøksforvaltning av kultur- og naturbaserte opplevelser og aktiviteter
- arbeide for at alle har tilgang til og kan engasjere seg i kulturmiljø-, natur- og friluftsområder i sitt nærområde

Gjennomføre en raskere omstilling til et lavutslippssamfunn

Satse på grønn verdiskaping og sirkulær økonomi

- Bidra til en raskere omstilling til et lavutslippssamfunn gjennom kunnskapsheving og virkemiddelapparat slik at privatpersoner, kommuner, kultur- og reiselivsaktører kan gjennomføre en nødvendig grønn utvikling og tilpasning til sirkulær økonomi

INKLUDERENDE TELEMAR

Beskrivelse

Alle mennesker har rett til å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet, gjennom hele livet. Telemark har et mangfoldig kulturliv med høy deltakelse og aktivitet og god dekning når det gjelder idrettsanlegg. Institusjoner som museer, teatre, kulturhus og visningssteder for visuell kunst tilgjengeliggjør profesjonell kunst i hele fylket. Den kulturelle skolesekken sørger for at alle skoleelever opplever profesjonell kulturaktivitet som en del av skoleløpet. Ung kultur møtes (UKM) samler hvert år fylkets ungdom for å vise frem egne kulturuttrykk. Bibliotekene er betydningsfulle som kilde til litteratur, kunnskap og underholdning, og som møteplass. Gratisprinsippet gjør at bibliotekene kan bidra til å utjevne sosiale forskjeller i samfunnet.

Kultur fremmer livskvalitet og trivsel. God tilgang til kulturarenaer med et variert innhold er et viktig bidrag til folks helse og opplevelse av mening, tilhørighet og mestring. Fysisk aktivitet fremmer helse og forebygger sykdom, og det varierte landskapet i fylket gir gode muligheter for ulike idretts- og friluftslivsaktiviteter.

Arbeidet med å bedre mulighetene for at alle kan delta i både kultur- og reiseliv er aktuelt innenfor alle deler av feltet. Eksempelvis har reiselivet i Midt-Telemark gjennomført et betydelig arbeid for å kartlegge og møte utfordringene personer med nedsatt funksjonsevne møter som besøkende. Innsikten og erfaringene fra slike prosjekter har åpenbar overføringsverdi til andre deler av kultur- og reiselivsfeltet i fylket. I tillegg vet vi at reiselivet spiller en betydelig rolle som inkluderende arbeidsplass.

Et inkluderende kulturliv der alle kan delta forutsetter at det finnes et åpent og offentlig ordskifte med rom for et mangfold av ytringer. Sammen med staten og kommunene har også fylkeskommunen et ansvar for å legge til rette for at kulturlivet kan fungere på denne måten.

Utfordringsbildet

I samtlige telemarkskommuner har andelen barn under 18 år som lever i familier med lavinntekt økt de siste ti årene. Økonomiske barrierer for å delta i organisert kulturliv kan forsterke disse forskjellene, selv om idrett og annen kultur kan være viktige inkluderingsarenaer. Sosiale forskjeller i barns læring og utvikling begynner allerede før skolestart og får virkning gjennom hele livsløpet. Sosioøkonomiske forskjeller påvirker blant annet gjennomføring i videregående opplæring og kan gi dårligere arbeidstilknytning som voksen. Barn og unge med funksjonsnedsettelse deltar mindre i fritidsaktiviteter enn den øvrige befolkningen. Utfordringsbildet knyttet til inkludering handler mye om disse ulike barrierene og hvordan de hindrer deltakelse i kultur- og reiseliv. Kunnskap om disse barrierene og hvordan man kan motvirke dem er viktig for å skape et mer inkluderende kultur- og reiseliv. Kultur- og reiselivsaktører i fylket har også behov for arenaer for kunnskapsdeling. Det er uttrykt klare forventninger om at fylkeskommunen tar en koordinerende rolle for nettverk og møteplasser.

Alderssammensetningen i fylket har endret seg mye de siste 20 årene, med en økende andel eldre og færre barn og unge. Denne utviklingen vil fortsette å øke i årene som kommer, noe som gjør det nødvendig å arbeide for et aldersvennlig kultur- og reiseliv som legger til rette for aktiv samfunnsdeltakelse.

I tillegg til utviklingen i alderssammensetningen er også bosettingsmønsteret i Telemark en utfordring når det gjelder tilgang til kultur. Mens rundt 80 % av innbyggerne i Skien, Porsgrunn og

Midt-Telemark opplever at de har god eller svært god tilgang, er andelen lavere i kommuner med få innbyggere. Tilgangen til kulturtilbud i hele fylket er dermed en sentral utfordring som også fylkeskommunens virkemiddelapparat kan bidra til å løse.

Kultur er yringer, og et godt ytringsklima er nødvendig for demokratiet. 22 % av norske innbyggere mellom 15 og 29 år er bekymret for mulighetene sine til å si det de mener, og 4 av 10 lokalpolitikere har opplevd hatefulle ytringer eller trusler. Kulturelle møteplasser som er med å skape og opprettholde uenighetsfellesskap som går på tvers av grupper er viktige i dette perspektivet.

Norge står overfor en alvorlig utfordring når det gjelder leseferdigheter blant barn og unge. Andelen elever på de laveste lesekompetansenivåene har økt betydelig. Samtidig leser stadig færre foreldre høyt for barna sine. Lesing kan være en kilde til glede, men gode leseferdigheter handler også om livsmestring og å kunne delta i demokratiet. Å legge til rette for lesekultur er derfor en oppgave som fylkeskommunen bør bidra til å løse.

Fylkeskommunens rolle

Inkluderende Telemark handler om hvordan kulturlivet kan gjøres tilgjengelig for hele befolkningen. Telemark fylkeskommunes rolle i denne sammenhengen er å forvalte spillemidler innenfor idrett, friluftsliv og kulturbygg og forvaltning av fylkeskommunens egne tilskuddsordninger. Andre sentrale oppgaver er fylkeskommunens lovpålagte ansvar for å drive regional bibliotekutvikling, og ansvaret for å drifte og utvikle Den kulturelle skolesekken i samarbeid med staten og kommunene. I tillegg bidrar fylkeskommunen ved å legge til rette for ulike møteplasser og nettverk og gjennom kompetansedeling.

MÅL

For å nå hovedmålene i Telemarksplanens satsingsområde Inkluderende Telemark, skal fylkeskommunen:

Alle skal gjennomføre videregående opplæring på sitt nivå. Telemark skal møte framtidens kompetansebehov

- **bidra til å styrke lesekompetansen hos barn og unge**

Redusere sosial ulikhet i helse

- **legge til rette for at alle innbyggere har mulighet til å skape, utøve og oppleve et variert kulturliv i hele fylket**
- **motvirke barrierer som hindrer deltakelse i kultur og reiseliv**

Skape kompakte og levende byer og bygder med høy kvalitet

- **bidra til at både innbyggere og besøkende har tilgang til gode møteplasser i hele fylket**
- **arbeide for et inkluderende ytringsklima og bidra til en åpen og opplyst offentlig samtale**

SKAPENDE TELEMARKE

Beskrivelse

Kultur og natur fra fjord til fjell er ressursgrunnlaget for en kultur- og reiselivsnæring som skaper lokal innovasjon og utvikling i Telemark. For i tillegg til sin grunnleggende egenverdi, har natur og kultur i ulike sammenhenger også en økonomisk verdi - som vare, som salg av tjenester, som innsatsfaktor i opplevelsesnæringer, og som en viktig del i regional utvikling. Et profesjonelt kulturliv bidrar til verdiskaping og attraktive lokalsamfunn. De store kulturaktørene er viktige for de mindre og frivillige aktørene rundt om i hele fylket, fordi de frivillige låner kompetanse, utstyr og arenaer av de profesjonelle slik at opplevelser kan produseres over hele fylket.

Bolyst og besøkslyst henger stadig tettere sammen, fordi det nye reiselivet er drevet av opplevelser og relasjoner, og ikke utelukkende serviceleveranser og tradisjonelle tjenester. Lokale verdier og bærekraftige lokalsamfunn skal vektlegges, samtidig som gjestens behov ivaretas.

Å bidra til stedsutvikling og gode bokvaliteter er det viktigste tiltaket *Strategi for kultur og reiseliv* kan gjøre for å heve regionens attraksjonskraft. Stedsutvikling og destinasjonsutvikling smelter sammen når besøkende oppsøker de samme stedene og opplevelsene som de lokale. Bevisst besøksforvaltning og god samhandling mellom fylkeskommune, kommunene, lokalsamfunnet, frivilligheten og reiselivsnæringen kan gi både besøkende og fastboende gode opplevelser. Dagens merkevarer skapes gjennom relasjoner, gode kundeopplevelser og fortellinger som deles. Merkevaren Telemark er dermed helheten av de verdiene som knyttes mot omdømmet til regionen, og både attraktivitet og merkevare starter med å bo.

Utfordringsbildet

For å lykkes med å skape flere gode opplevelser som bidrar til økt verdiskaping over hele fylket, er effektivt samarbeid og etablering av strukturer for kunnskapsdeling mellom de ulike fagfeltene en forutsetning. Vi trenger mer kompetanse om hverandres forutsetninger og virkemåte for å lage mer og flere sømløse opplevelser. Bruk av data, analyser og utveksling av gode praksiser, kan bidra til et løft av hele det brede kultur- og reiselivsfeltet. Det må skapes nye produkter, og mer effektiv og bærekraftig samproduksjon.

Natur, kultur og opplevelser som levevei tilfører fylket viktig kompetanse, og bidrar til et mangfoldig og inkluderende arbeidsliv. I flere av yrkene som baserer seg på natur og kultur er det vanlig å kombinere mindre stillinger eller jobbe fra prosjekt til prosjekt. Det kan gi stor individuell frihet og en fleksibel arbeidssituasjon, men det kan også være utfordrende å skalere opp sårbare gründerskap og leverandørtjenester når det ønskes.

Både frivillige og profesjonelle aktører er avhengig av at de rammevilkårene som påvirker deres evne til verdiskaping er forutsigbare, og at rammevilkårene er tilpasset deres situasjon. Reiselivsnæringen finnes over hele fylket, men betyr mest for regionene med spredt bosetting. I det brede kulturfeltet er flere større anlegg og institusjoner plassert i Grenland, fordi de er desentralisert dit fra nasjonalt nivå. Geografiske og demografiske ulikheter i Telemark representerer en utfordring for hvordan kultur kan være en ressurs for reiselivet og en levevei i hele fylket.

Fylkeskommunens rolle

Skapende Telemark handler om hvordan fylkeskommunen kan bidra til økt verdiskaping og gjøre fylket attraktivt for bedrifter, besøkende og som bosted. Det fylkeskommunale utviklingsarbeidet krever samarbeid, og mobilisering av private aktører og lokale og regionale interesser. Samtidig forutsetter samfunnsutviklerrollen at fylkeskommunens egne ansvarsområder og virkemidler ses i sammenheng og at eksisterende handlingsrom utnyttes.

Fylkeskommunen ønsker å være en medspiller i utviklingen av kultur- og reiseliv i hele fylket i tråd med de ulike stedenes forutsetninger. Fylkeskommunen støtter feltet gjennom stipend og tilskudd til profesjonelle kulturinstitusjoner og utøvere, natur- og kulturorganisasjoner, regionale bransjeorganisasjoner, og til arrangementer, prosjekter og tiltak. Innspill fra feltet over tid viser at fylkeskommunen også kan bidra gjennom kompetansebyggende tiltak som konferanser, nettverk og annen samhandling med og for feltet.

Mål

For å nå hovedmålene i Telemarksplanens satsingsområde Skapende Telemark, skal fylkeskommunen:

Produsere mer fornybar energi og øke nettkapasiteten

Gjøre fylket mer attraktivt for bedrifter, besøkende og som bosted

- **sørge for at det er mulig å ha opplevelse og kultur som levevei i Telemark**
- **bidra til forutsigbare rammevilkår for regionale frivillige organisasjoner og profesjonelle institusjoner innen kultur- og opplevelsesnæring**
- **legge til rette for strukturer som styrker økt kompetanse og kunnskapsdeling mellom aktører i fylket**
- **forvalte og videreutvikle det natur- og kulturbaserte reiselivet i Telemark sammen med relevante samarbeidsaktører**
- **opprettholde et variert kultur- og fritidstilbud som gjør fylket attraktivt for etterspurt kompetanse i næringslivet**

Prioritere vedlikehold og fornyelse av dagens fylkesveger

Kilder og litteratur

Relevante internasjonale konvensjoner

- [Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter](#)
- [UNESCOs konvensjon av 2005 om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk](#)
- [UNESCOs konvensjon av 1972 om vern av verdens kultur- og naturarv](#)
- [UNESCOs konvensjon av 2003 om vern av den immaterielle kulturarven](#)
- [UNESCOs Konvensjonen av 1954 om bevaring av kulturminner under væpnet konflikt](#)
- [UNESCOs konvensjon av 1970 om tiltak for å forhindre ulovlig handel med kulturgjenstander](#)
- [FN-konvensjon av 2006 om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne](#)
- [Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet](#) (Faro-konvensjonen)

Nasjonale føringer - utvalgte lover, stortingsmeldinger med videre

- [Kulturlova](#)
Lovens formål er å fastsette offentlige myndigheters ansvar for å fremme og legge til rette for et brett spekter av kulturvirksomhet, slik at alle kan få mulighet til å delta i kulturaktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk. Kommuner og fylkeskommuner skal sørge for økonomiske, organisatoriske, informerende og andre relevante virkemiddel og tiltak som fremmer og legger til rette for et brett spekter av kulturvirksomheter regionalt og lokalt. Det viktigste i kulturloven for en fylkeskommune er å sikre at kulturpolitikken blir en integrert del av den regionale planleggingen og utviklingen.
- [Kulturminneloven](#)
Kulturminneloven med tilhørende forskrifter har til formål å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer både som del av vår felles mangfoldige kulturarv og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Loven omfatter gjenstander og områder som har kulturhistorisk verdi. Det er et felles ansvar å ivareta disse ressursene som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. Når det treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovens formål. Fylkeskommunen er tildelt et førstelinjeansvar etter loven.
- [Folkebibliotekloven](#)
Folkebibliotekloven regulerer folkebibliotekene i Norge. Loven beskriver folkebibliotekenes formål og ansvaret til stat, fylkeskommune og kommune. Folkebibliotekene skal blant annet fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet og være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt. Fylkeskommunen er tildelt et ansvar for regionale bibliotekoppgaver og regional bibliotekutvikling etter loven.
- [Friluftsloven](#)
Formålet med denne loven er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre allmenhetens rett til ferdsel, opphold m.v. i naturen, slik at muligheten til å utøve friluftsliv som en helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig fritidsaktivitet bevares og fremmes.

Tilhørende [forskrift](#) fastsetter at fylkeskommunen skal gjennom egne tiltak, fordeling av statlige tilskuddsmidler og deltakelse i statlige prosjekter bidra til å ivareta og utvikle arealer, ferdselsårer og anlegg for friluftsliv og stimulere til friluftsliv. Fylkeskommunen skal bidra til å informere om rettighetene og pliktene som følger av allemannsretten.

- [Plan- og bygningsloven](#)

Plan og bygningsloven (PBL) sier at et viktig overordnet mål med planleggingen er å fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. § 3-4. sier at «*Regional planlegging har til formål å stimulere den fysiske, miljømessige, helsemessige, økonomiske, sosiale og kulturelle utviklingen i en region. Regional planmyndighet har ansvaret for og ledelsen av arbeidet med regional planstrategi, regionale planer og regional planbestemmelse etter reglene i kapittel 7 og 8....*» Regionale kulturpolitiske prioriteringer skal nedfelles i planer etter plan- og bygningsloven, både arealplaner og samfunnsplaner. I [Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027](#) omtales nasjonale forventninger i planarbeid omkring kultur, idrett, friluftsliv, frivillighet, reiseliv, kulturmiljø, naturmangfold m.m.

- [Meld. St. 16 \(2019–2020\) Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold](#)

Kulturmiljø er et felles gode og en viktig samfunnsressurs som kan bidra til både miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Meldingen presenterer tre nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken, med vekt på engasjement, bærekraft og mangfold. Med denne meldingen innfører regjeringen begrepet "kulturmiljø" som samlebetegnelse. Begrepet understreker betydningen av helhet og sammenheng, samtidig gjøres tilknytningen til den øvrige klima- og miljøpolitikken tydeligere. Meldingen beskriver status, utfordringer, muligheter og tiltak i kulturmiljøpolitikken.

- [Meld. St. 9 \(2024–2025\) Totalberedskapsmeldingen. Forberedt på kriser og krig](#)

Totalberedskapsmeldingen, kapittel 5, som omhandler samfunnets motstandskraft og kulturens rolle i krisetider. Den understreker viktigheten av kunst og kultur i kriser og krig. Den fremhever at kultur, kulturarv og kulturaktører spiller en avgjørende rolle i å styrke motstandskraften i samfunnet. Totalberedskapsmeldingen viser at kultursektoren er en viktig del av nasjonens beredskap og evne til å håndtere kriser. Regjeringen forutsetter at institusjoner som får statlig støtte lager planer for å ivareta vår kultur og formidle kultur, kunst- og kulturarv også under kriser, i den grad det er forsvarlig.

- [Meld. St. 18 \(2015–2016\) Friluftsliv. Natur som kilde til helse og livskvalitet](#)

Meldingen omfatter tiltak og føringer innenfor både motivering og rekruttering til friluftsliv, og innenfor forvaltning av områder for friluftsliv. Regjeringen vil prioritere friluftsliv i nærmiljøet, slik at alle kan delta. Barn og unge er prioriterte målgrupper. Meldingen inneholder også blant annet tiltak og føringer for å ivareta arealer for friluftsliv i fjellområder med stort utbyggingspress.

- [Meld. St. 22 \(2022–2023\) Kunstnarkår](#)

I denne meldingen står regjeringens ambisjoner for kunstneres kår i årene som kommer. Det overordnende målet er at kunstnerpolitikken fremover skal bidra til at kunstnere har gode muligheter til å virke som kunstnere nasjonalt og internasjonalt, at

de får rimelig betaling for kunstnerisk arbeid og er tydelig inkluderte på kunstnerrelevante politikkområder, og at de kan virke over hele landet.

- [Meld. St. 26 \(2011–2012\) Den norske idrettsmodellen](#)
Meldingen oppgir nasjonale mål for idrettsfeltet og trekker opp retninger for virkemiddelbruken. Statens overordnede mål med idrettspolitikken kan sammenfattes i visjonen idrett og fysisk aktivitet for alle. Idrett og fysisk aktivitet for alle innebærer at staten gjennom sin virkemiddelbruk skal legge til rette for at alle som ønsker det skal ha mulighet til å delta i idrett eller drive egenorganisert fysisk aktivitet. Den viktigste forutsetningen for dette er økt satsing på anlegg for idrett og egenorganisert fysisk aktivitet, herunder friluftsliv. Barn og unge, personer med nedsatt funksjonsevne og inaktive er særlige målgrupper.
- [Meld. St. 22 \(2015–2016\): Nye folkevalgte regioner – rolle, struktur og oppgaver](#)
Meldingen omhandler regjeringens forslag til regionreform. Samfunnsutviklingsarbeidet for fylkeskommunen omtales. Det krever samarbeid med offentlige myndigheter som fylkeskommunen ikke har instruksjonsmyndighet over, og mobilisering av private aktører og lokale og regionale interesser. Samtidig forutsetter samfunnsutviklerrollen at fylkeskommunens egne ansvarsområder og virkemidler ses i sammenheng, at eksisterende handlingsrom utnyttes og at det gjøres regionale prioriteringer og avveining av ulike interesser.
- [Nasjonal reiselivsstrategi 2030](#)
Dette strategidokumentet beskriver premisser for utvikling, verdigrunnlag, mål, strategisk grep, anbefalte satsingsområder og tiltak. Mandat og metode ligger vedlagt, samt en oversikt over de mest sentrale rammevilkårene for næringen. I tillegg er det utarbeidet nettbaserte kunnskapsgrunnlag, som utgjør det faglige fundamentet for utvalgte områder i strategien. Fire hovedmål beskrives:
 1. Norsk reiseliv skal øke sin egen verdiskaping og bidra til jobbskaping i hele landet
 2. Norsk reiseliv skal bidra til at Norge blir et lavutslippssamfunn
 3. Norsk reiseliv skal bidra til attraktive lokalsamfunn og fornøye innbyggere
 4. Norsk reiseliv skal levere så høy kunde verdi at betalingsvilje og gjenkjøp øker
- [NOU 2023:10 Leve og oppleve - reisemål for en bærekraftig fremtid](#)
Utredningen inneholder en gjennomgang av handlingsrommet for å håndtere besøk og forvalte og finansiere fellesgoder, en presentasjon av det utvalget mener er de viktigste verktøyene for å styre besøk og finansiere fellesgoder samt utvalgets tilrådinger fordelt på temaene reisemålsutvikling, besøksforvaltning, finansiering av fellesgoder, transport og tilgjengelighet og cruise. Som svar på mange av de utfordringene som omtales i denne utredningen, foreslår også utvalget en ny modell for organiseringen av bærekraftige norske reisemål.
- [Veikart for reiselivsnæringen](#)
Regjeringens ambisjon for reiselivsnæringen er at den skal være konkurransedyktig, ha lavt klima- og miljøavtrykk, skape verdier og tilby attraktive reisemål over hele landet. Klimaendringer og tap av naturmangfold er blant de største globale utfordringene i vår tid. Også norsk reiselivsnæring påvirkes, via endringer i rammevilkår, reisemønster og

preferanser. I tillegg kommer utfordringer knyttet til blant annet rekruttering og reisemålsutvikling. Dette forsterker behovet for en mer bærekraftig aktivitet, der utvikling av grønne, kunnskapsbaserte og innovative løsninger står sentralt for å lykkes.

- [Fritidserklæringen](#)

Fritidserklæringen er en intensjonsavtale mellom regjeringen, Kommunesektorens organisasjon (KS) og frivillige organisasjoner, med mål om at alle barn, uavhengig av foreldrenes sosiale og økonomiske situasjon skal ha mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre barn. Partene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet. Partene skal respektere og fremme barnets rett til fullt ut å delta i det kulturelle og kunstneriske liv og skal oppmuntre tilgangen til egnede og like muligheter for kulturelle, kunstneriske, rekreasjons- og fritidsaktiviteter.

Regionale føringer

- [Telemarksplanen 2024-2028](#)
- [Kunnskap om Telemark](#)